

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.5.2.14>

MEDIACJA W POSTĘPOWANIU KARNYM W SPRAWACH NIELETNICH: DOŚWIADCZENIA KRAJÓW POSTRADZIECKICH

Irina Botnarenko

*starszy pracownik naukowy Laboratorium Naukowego ds. Przeciwdziałania Przemocności
Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-4697-3767
e-mail: Iryna_Botnarenko@ukr.net*

Elena Nagornyuk-Danilyuk

*aspirant Katedry Postępowania Karnego
Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-4613-8133
e-mail: Olena_Nahorniuk-Danyliuk@ukr.net*

Adnotacja. Artykuł poświęcono podkreśleniu kwestii prawnej regulacji procedury mediacji jako jednego z najbardziej poszukiwanych sposobów rozwiązania konfliktu karno-prawnego w sprawach nieletnich zgodnie z prawem krajów postradzieckich. Przeanalizowano doświadczenia Republiki Białorusi, Federacji Rosyjskiej, Republik Kazachstanu, Gruzji i Mołdawii. Ustalono, że poziom zabezpieczenia praw dziecka jest jednym z głównych wskaźników humanizmu i ucywilizowania Państwa. Stwierdzono, że sprawiedliwość naprawcza w postępowaniu karnym z udziałem nieletnich jest ważna i skuteczna w rozwiązywaniu konfliktów i zapewnianiu najlepszego interesu dziecka.

Słowa kluczowe: mediacja, nieletni, mediator, konflikt karno-prawny, sprawiedliwość naprawcza.

MEDIATION IN THE CRIMINAL PROCEDURE FOR MINORS: THE EXPERIENCE OF POSTRADIAN COUNTRIES

Irina Botnarenko

*Senior Researcher at the Scientific Laboratory on the Problems of Combating Crime National Academy
of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-4697-3767
e-mail: Iryna_Botnarenko@ukr.net*

Elena Nagornyuk-Danilyuk

*Postgraduate Student at the Department of Criminal Procedure
National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-4613-8133
e-mail: Olena_Nahorniuk-Danyliuk@ukr.net*

Abstract. The article is devoted to the issue of legal regulation of the mediation procedure as one of the most popular ways to resolve criminal law conflicts with the participation of minors under the laws of post-Soviet countries. The experience of the Republic of Belarus, the Russian Federation, the Republics of Kazakhstan, Georgia and Moldova is analyzed. It is determined that the level of ensuring the rights of the child is one of the main indicators of humanism and civilization of the state. It is concluded that restorative justice in criminal proceedings involving minors is important and effective in resolving conflicts and ensuring the best interests of the child.

Key words: mediation, juvenile, mediator, criminal-legal conflict, restorative justice.

МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ: ДОСВІД ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

Ірина Ботнаренко

*старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0003-4697-3767
e-mail: Iryna_Botnarenko@ukr.net*

Олена Нагорнюк-Данилюк

аспірант кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-4613-8133

e-mail: Olena_Nahorniuk-Danyliuk@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено висвітленню питання правового регулювання процедури медіації як одного з найбільш затребуваного способу вирішення кримінально-правового конфлікту щодо неповнолітніх осіб за законодавством пострадянських країн. Проаналізовано досвід Республіки Білорусь, Російської Федерація, Республік Казахстан, Грузія та Молдова. Визначено, що рівень забезпечення прав дитини є одним із основних показників гуманізму та цивілізованості держави. Зроблено висновок, що відновне правосуддя у кримінальному процесі за участю неповнолітніх є важливим та ефективним у вирішенні конфліктів та забезпеченні найкращих інтересів дитини.

Ключові слова: медіація, неповнолітній, медіатор, кримінально-правовий конфлікт, відновне правосуддя.

Вступ. Після розпаду великої країни Радянського Союзу більшість його колишніх республік скерували вектор становлення та розвитку на укріплення демократії і принципів гуманізму, взявши на себе відповідні зобов'язання перед міжнародною спільнотою. Не виключенням є і Україна. Одним із таких зобов'язань є приведення внутрішнього законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів, зокрема у сфері забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження. Із цього приводу О.П. Кучинська влучно зазначає, що імплементація міжнародних стандартів забезпечення прав людини, визнаних європейським і загальносвітовим співтовариством, у кримінальну процесуальну діяльність є об'єктивною необхідністю на шляху прагнення України бути рівноправним учасником міжнародних відносин (Кучинська, 2014: 58).

Захист прав дитини від кримінального переслідування, застосування процедури медіації та відновного правосуддя щодо дітей, які вчинили кримінальні правопорушення, знайшло закріплення відповідних положень у міжнародних документах, та здійснюється більшістю країн світу. Так, на всіх стадіях кримінального судочинства повинна забезпечуватись повага особистого життя дитини. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року (Конвенція ООН про права дитини, 1989) та «Пекинські правила» від 29 листопада 1989 року передбачають застосування до неповнолітніх ряд гарантій, таких як презумпція невинуватості, право на правову допомогу, право на інформацію про звинувачення, право судового оскарження та інші (Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних «Пекинские правила», 1985). «Пекинскими правилами» передбачено, що при призначенні неповнолітньому покарання обов'язково повинні вивчатися його соціальне досяг, враховуватись умови проживання та виховання. У свою чергу, покарання повинно бути таким, яке б забезпечувало перевиховання дитини та розвиток нормальної соціальної людини (Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних «Пекинские правила», 1985).

Отже, реальним інструментом для вирішення завдання профілактики та корекції у роботі з дітьми та підлітками може бути медіація. Як вважає Л.В. Головка, «в основі медіації є раціоналізація конфліктних позицій. Це важкий внутрішній процес для всіх учасників. Наш менталітет і культура заганяють медіацію в багнети, протиставляючи їй справедливість та відповідальність. Її результат завжди справедливий для всіх сторін. Вона дає людям вибір у способі вирішення конфлікту: медіація – процес добровільний» (Головка, 2009: 25).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання застосування медіації в кримінальному процесі були предметом дослідження таких вчених, як Х.Д. Алікперов, А.А. Арутюнян, Ю.В. Баулін, О.В. Белінська, Л.М. Володіна, І.А. Войтюк, А.В. Гайдук, В.І. Галаган, Л.В. Головка, О.А. Губська, В.В. Землянська, Л.В. Лобанова, В.Т. Маляренко, М.В. Руденко, Л.Б. Сало, З.В. Симоненко, В.М. Трубников. З урахуванням наукових здобутків вчених відмітимо, що питання, пов'язані з правовим регулюванням медіації у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, наразі залишаються поза увагою дослідників. Тому у цій статті ми зробимо спробу узагальнити досвід правового регулювання медіації у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх на основі аналізу чинного законодавства та практики медіації в пострадянських країнах.

Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду застосування процедури медіації в кримінальному процесі щодо неповнолітніх та визначення перспектив застосування зазначеної процедури у вирішенні кримінально-правових конфліктів в Україні.

Основна частина. Медіація активно застосовується в багатьох зарубіжних країнах для вирішення кримінально-правових конфліктів. Як показує практика, карально-репресивний підхід щодо протидії вчиненню злочинів не є достатньо ефективним, тому необхідно впроваджувати механізми альтернативних процедур врегулювання конфліктів. І якщо спершу медіація в зарубіжних країнах розглядалася як спосіб вирішення кримінально-правових конфліктів на основі експериментальних програм, то впродовж останніх років виявляється тенденція до інституалізації і нормативного закріплення медіації в кримінальному процесі (Арутюнян, 2012: 18).

Можна виділити країни, де існує окреме законодавство про медіацію, або норми про медіацію присутні в інших нормативно-правових актах, – Республіка Білорусь, Російська Федерація, Республіки Казахстан, Грузія та Молдова. Зміни в цих державах відбуваються з урахуванням принципів європейського

адміністративного простору, під впливом та з допомогою зовнішніх сил, зацікавлених у демократизації постарядянських країн та їх інтеграції в Європейський Союз.

Зокрема, особливістю білоруського законодавства є наявність законодавчого регулювання відразу декількох альтернативних способів вирішення спорів: 1) судове примирення; 2) медіація у вирішенні господарських спорів (Закон Республіки Беларусь «О медиации», 2021).

У Республіці Білорусь медіація як альтернативний метод вирішення конфліктів з'явився зовсім недавно. Тільки 12.07.2013 року прийнятий Закон № 58-З «Про медіацію» (Закон Республіки Беларусь «О медиации», 2021), яким вперше визначено правові засади застосування медіації. Однак незважаючи на те, що в Білорусі даний інститут робить перші кроки, наразі медіація є одним із найбільш затребуваних способів позасудового вирішення конфліктів у світі з розробленим інструментарієм і технологією проведення.

У Республіці Білорусь законодавець дію цього Закону на кримінально-правову сферу не поширив, дане питання на сьогодні залишається відкритим. Однак окремими Депутатами Палати Представників відзначено, що спільно з іншими державними органами і вченими вже розроблено законопроект, яким планується внести поправки до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів. Зміни передбачають впровадження елементів медіації в кримінальне законодавство Білорусі. Одним із завдань цього законопроекту є подальший розвиток інституту звільнення від кримінальної відповідальності, в тому числі і по відношенню до неповнолітніх. Законодавець у Республіці Білорусь досить часто використовує практику правотворчості Російської Федерації, і процес медіації не є виключенням, тому вважаємо, що медіація щодо неповнолітніх, які скоїли кримінальні правопорушення, в найближчому майбутньому матиме правові підстави та порядок застосування (Волкова, Ховратова, 2015).

Медіація у Білорусії, зауважує В. Поліщук, може здійснюватися як досудовий спосіб урегулювання спору, може бути і варіантом розгляду спору, який уже знаходиться на розгляді у суді (Поліщук, 2020). Законодавство Республіки Білорусь регулює усі тонкощі процесу медіації, визначає діяльність медіаторів та забезпечує учасникам медіації розуміння форми документів, що мають складатися у процесі вирішення спору за допомогою медіації (Поліщук, 2020).

На даний час, зазначають К.І. Волкова та С.Н. Ховратова, йде активна інтеграція Республіки Білорусь у світове співтовариство, що розвивається, з відповідним переходом на міжнародні норми і стандарти, методи і технології роботи з дітьми та підлітками, у тому числі які мають в конфлікт із законом. Значення завдання впровадження медіації на захист прав неповнолітніх виходить далеко за межі первинного контуру сім'я – школа» (Волкова, Ховратова, 2015). На переконання дослідників, якщо гуманний інструментарій вирішення важких ситуацій буде успішно впроваджений у сферу захисту прав та інтересів дітей, він буде швидше поширений і на все суспільство (Волкова, Ховратова, 2015).

У Російській Федерації трактування інституту медіації встановлюється Федеральним законом від 27 липня 2010 року № 193-ФЗ «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедури медіації)», де йдеться: медіація – це альтернативна процедура врегулювання спорів за участю в якості посередника незалежної особи, вимоги до якої зазначені у Законі (Федеральний закон Росії «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуры медиации)», 2010). Основною метою закону є урегулювання застосування ефективного способу вирішення спорів, який повинен відрізнятися гнучкістю та гарантувати виконання рішень, прийнятих у ході процедури медіації, скоротити судові витрати (Архипова, 2015). Зміст процедури медіації передбачає те, що сторони за участю медіатора повинні дійти консенсусу, спільного, добровільного рішення. Медіатор не є арбітром, представником будь-якої сторони спору або посередником між сторонами, не має права приймати рішення щодо спору. Він лише сприяє врегулюванню спору, допомагає сторонам спору під час дискусії виявити їх справжні інтереси та потреби, знайти рішення, що задовольняє всіх учасників конфлікту. У цьому полягає основне завдання медіатора (Федеральний закон Росії «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуры медиации)», 2010).

Медіація застосовується у господарських, цивільно-правових та кримінальних провадженнях в тому числі і щодо дітей. Її порядком регламентовано розпорядженням від 30 липня 2014 р № 1430-р «Концепція розвитку до 2017 року мережі служб медіації з метою реалізації відновного правосуддя щодо дітей, в тому числі які вчинили суспільно небезпечні діяння, але не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність в Російській Федерації», визначено особливості медіативного підходу в «дитячому середовищі». Вирішення спорів і конфліктів здійснюється без проведення медіації як повноцінної процедури, визначеної вищевказаним законом з використанням таких способів і механізмів:

- 1) соціалізація правопорушника за рахунок активної корекційної роботи, спрямованої на надання йому можливості залишатися корисним членом суспільства, яка не ототожнює його зі скоєним їм проступком;
- 2) забезпечення досудового і судового супроводу неповнолітніх, що вступили в конфлікт із законом, а також відбувають або відбули покарання в місцях позбавлення та обмеження волі;
- 3) створення служб шкільної медіації в освітніх організаціях для забезпечення можливості доступу до медіації для кожної сім'ї і кожної дитини, розвитку на їх базі інституту соціально-психологічної допомоги неповнолітньому для усвідомлення і загладження провини перед потерпілим;
- 4) профілактика асоціальних проявів у дитячо-юнацькому середовищі;
- 5) допомога сім'ї як найважливішого інституту, який визначає розвиток особистості;
- 6) сприяння освітній системі у створенні безпечного простору, необхідного для формування фізично і психологічно здорової особистості.

«Відновне правосуддя» – це новий підхід до здійснення правосуддя, спрямований, передусім, не на покарання винного шляхом ізоляції його від суспільства, а на відновлення матеріального, емоційно-психологічного (морального) і іншого збитку, нанесеного жертві, спільноті і суспільству, на усвідомлення і загладження провини, відновлення відносин, сприяння реабілітації та ресоціалізації правопорушника; використання в практичній діяльності, зокрема – в профілактичній та корекційній роботі з дітьми та підлітками, в тому числі при врегулюванні суперечок і конфліктів і після скоєння правопорушень, умінь і навичок, спрямованих на всебічне відновлення відносин, довіри, матеріального і морального збитку і ін. Основу служби медіації на регіональному та місцевому рівнях повинні складати секретарі комісії у справах неповнолітніх і захисту їх прав, а також педагогічні працівники, які повинні виконувати функції медіаторів-тренерів, методистів-тренерів для навчання і професійної підготовки працівників, які здійснюють свою практичну діяльність з сім'ями і дітьми у віці з 7 до 18 років, – провайдерів медіативних і відновлювальних технологій. Вони повинні виконувати основний масив практичної роботи щодо захисту дітей, їх профілактики, реабілітації та корекції за допомогою медіації та відновного підходу.

Отже, в Російській Федерації законодавством урегульовано процес відновного правосуддя щодо неповнолітніх осіб, які перебувають у конфлікті із законом. Розроблено організацію і визначено особливості процесу медіації у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Разом із тим до процедури медіації як способу врегулювання конфліктів в Російській Федерації ще немає повної довіри. Інформацією про саму медіацію, її процедуру та можливість по мирному вирішенню спорів володіють лише деякі. Ситуація, що склалася, пов'язана з низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів. По-перше, це низька поінформованість суспільства про процедуру медіації, причинами цього є низька правова культура громадян, правової нігілізм, а також слабе освітлення у засобах масової інформації, зокрема на телебаченні та радіо процедури медіації. По-друге, багато вчених відзначають низьку інформаційну цінність самого закону «Про медіацію», зважаючи на те, що він не дає повного уявлення про специфіку даної процедури (Архипкіна, 2014: 86).

Однією з найбільш ефективних моделей процесу медіації є система заходів відновного правосуддя в Республіці Казахстан, законодавчою основою якої є Закон Республіки Казахстан від 28 січня 2011 року «Про медіацію» (Закон Республіки Казахстан «О медиации», 2011). Загальні положення медіації визначені згідно з Міжнародними стандартами, а особливості щодо кримінального провадження неповнолітніх мають певну специфіку. Зокрема, всі суперечки вирішуються за принципом відновного підходу. Відновлювальний підхід – це системний підхід до вирішення конфліктних ситуацій, який передбачає відновлення порушеного внаслідок конфлікту соціально-психологічного стану, зв'язків і відносин в житті і його учасників і їх соціального оточення, виправлення заподіяної конфліктом шкоди.

Правове поняття «відновлювальна медіація» визначено як процес, в якому медіатор створює умови для відновлення здатності людей розуміти один одного і домовлятися про прийнятні для них шляхи вирішення проблем (за необхідності при загладженні заподіяної шкоди), що виникли в результаті конфліктних або кримінальних ситуацій (Закон Республіки Казахстан «О медиации», 2011).

Нині в Казахстані діє Єдиний центр медіації та миротворчості, де працюють фахівці, які пройшли навчання за основами медіації. Медіатори допомагають людям почути один одного і знайти певне рішення щодо спірних юридичних осіб питанням (Раева, Каирова, 2017). Ідею медіації активно просували такі видні державні діячі Казахстану, як І.І. Рогов, С.Ф. Бичкова, С.А. Дяченко та інші. Особлива участь у прийнятті законопроектів «Про медіацію» належить Президенту Республіки Казахстан Нурсултану Назарбаєву.

Серед принципів відновної медіації виділяють: а) інформованість сторін (медіатор зобов'язаний надати сторонам всю необхідну інформацію про суть медіації, її процесі та можливі наслідки); б) нейтральність медіатора, яка має свої особливості: 1. Залишаючись нейтральним до сторін, медіатор не байдужий до факту правопорушення, це означає, що сторони для нього не рівні, в сенсі того, що обов'язки по загладженню шкоди покладаються на правопорушника. 2. Вимоги потерпілих до правопорушника повинні бути обмежені в разі їх невідповідності тяжкості вчиненого діяння; в) «вибіркова конфіденційність», виняток становить інформація, пов'язана з можливою загрозою життю або можливістю скоєння злочину, при виявленні такої інформації медіатор ставить сторону до відома, що така інформація буде розголошена (Романовская, 2014).

Особливістю проведення медіації за участю неповнолітніх є також:

1. Участь педагога або психолога, або законних представників неповнолітнього в процедурі медіації обов'язково (відповідно до ст. 24 Закону «Про медіацію»).

2. Медіатор враховує інтереси дітей.

3. Якщо в ході медіації встановлені факти, які завдають серйозної шкоди законним інтересам дітей або можуть зашкодити розвитку і здоров'ю, медіатор зобов'язаний звернутися до органу по захисту прав дитини (ст. 25 Закону Республіки Казахстан «Про медіацію»).

4. Застосовується відновний підхід в медіації.

Отже, процедура медіації щодо неповнолітніх у кримінальному процесі Республіки Казахстан є регламентованою та широко застосовується.

Медіація в Грузії існує з 2013 року і регулюється процесуальним законодавством. Медіація застосовується тільки в судовому провадженні, здійснюється за пропозицією судді і згоди сторін протягом 45 днів за допомогою акредитованих медіаторів. За результатами процедури медіації між сторонами укладається медіативна угода, яке передається для затвердження до суду (Розвиток медіації потребує прийняття профільного законодавства, 2020).

Виконання угоди відбувається добровільно, в разі невиконання – судом видається виконавчий лист для примусового виконання. Процедура медіації гарантує конфіденційність інформації, якою сторони обмінюються і потім не зможуть використовувати в разі продовження спору в суді. При цьому обов'язковою умовою вибору медіатора є його попередня або подальша неучасть у вирішенні спору в якості адвоката, свідка або судді. Медіатором може бути будь-який бажаний, який пройшов навчання в Британській організації «Center for effective dispute resolution» (Центр ефективного вирішення спорів) (Розвиток медіації потребує прийняття профільного законодавства, 2020).

Вперше термін «медіація» з'явився у Кримінальному процесуальному Кодексі Грузії у 2010 році, після внесення відповідних поправок. Зазначені поправки дозволили розробити альтернативні кримінальному переслідуванню заходи впливу у вигляді програми, яка пізніше стала відома як: «Програма медіації та спрощення щодо неповнолітніх». Термін «спрощення» означає звільнення особи від кримінального переслідування без умовного терміну і судимості.

Згідно з внесеними поправками прокурор отримав повноваження на власний розсуд в окремих випадках (коли неповнолітня особа, вперше вчинила злочин того чи іншого ступеня тяжкості, немає необхідності кримінального переслідування для захисту публічних інтересів) прийняти обґрунтоване рішення «Про не відкриття кримінального переслідування» або «Про припинення розпочатого переслідування». До внесення зазначених поправок право звільнення від кримінального покарання мав тільки суд.

У рамках зазначеної програми проводиться «примирення» злочинця і потерпілого, що досягається шляхом медіації (у всякому разі, в термінології грузинських експертів). Медіацію проводять спеціально навчені співробітники Міністерства юстиції з числа підготовлених педагогів і психологів.

Сторони домовляються про умови цивільної угоди, в тому числі про відповідальність і зобов'язання неповнолітнього. Умови такого договору визначаються наказом міністра юстиції. Медіація широко використовується і запроваджується у багатьох соціальних сферах Грузії (трудова, податкова, медична та ін.). На нашу думку, досвід запровадження медіації у Грузії можна використати у вдосконаленні національного законодавства.

Позитивний досвід спостерігаємо, досліджуючи запровадження та розвиток медіації в Республіці Молдова. Ще до вступу в силу спеціального законодавства про медіацію в Молдові активно розвивалися різні медитативні практики. Однією з перших таких практик стало використання процесів відновного правосуддя, що виражався в запуску пілотних проектів з медіації між злочинцем і потерпілим. Ці проекти реалізовувалися в 2001 році, головним чином, за рахунок підтримки недержавного Інституту кримінальних реформ як в справах за участю неповнолітніх, так і дорослих. За допомогою іноземних експертів і фінансової підтримки від Фонду Сороса і ЮНІСЕФ у 2003 році Інститут провів навчання з медіації та відновного правосуддя для прокурорів та працівників органів юрисдикції, а в 2004 році були навчені перші медіатори у кримінальних справах. Зазначена діяльність супроводжувалася серіями публікацій, освітніми та просвітницькими заходами. У 2005 році в Кишиневі було відкрито перший пілотний центр з медіації у справах неповнолітніх (а в подальшому – і у справах за участю дорослих). У 2006 і 2007 рр. відкрилися пілотні центри в містах Унгени (Північна Молдова) і Кагул (Південна Молдова). Паралельно в Республіці Молдова розвивалися проекти з медіації в школі. Незалежне суспільство за освіту і права людини (SIEDO) з 2002 по 2004 рік організувало пілотні проекти в чотирьох школах.

Законодавча основа для розвитку медіації в Молдові була закладена прийняттям у 2007 році закону «Про медіацію», який набрав чинності з 1 липня 2008 року. Однак зазначений закон не містить положень щодо проведення медіації щодо неповнолітніх, обмежуючись лише у ст. 35 положенням про обов'язкову участь педагога чи психолога під час проведення медіації у кримінальних справах, якщо одна із сторін є неповнолітньою особою (Закон Республіки Молдова «О медиации», 2015).

Наразі в Молдові діють незалежні медіатори і їх об'єднання, при цьому існує державний реєстр атестованих медіаторів. Крім того, проведення медіації допускається і такими організаціями, як, наприклад, Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті Республіки Молдова.

Для того, щоб вестися діяльність медіатора, згідно з положеннями закону, встановлені тільки дві умови: володіння повною дієздатністю і відсутність судимості. Особа, яка бажає професійно здійснювати діяльність медіатора, зобов'язана закінчити курси початкової підготовки медіаторів та має бути атестовано Радою з медіації. Будь-якої прив'язки до наявності вищої освіти немає.

Особа, яка отримала статус медіатора за кордоном і бажає професійним чином здійснювати діяльність медіатора в Республіці Молдова, звільняється від обов'язку проходження початкової підготовки, але підлягає атестації. Початкова та безперервна підготовка медіаторів забезпечується вищими навчальними закладами та Національним інститутом юстиції. Програма Національного інституту юстиції розрахована на 74 академічні години, включаючи практичні заняття. Рішенням № 3 Ради з медіації від 07.06.2013 р. затверджені «Стандарти та рамкові програми початкової підготовки медіаторів».

Атестація медіаторів проходить в два етапи: здача екзамену в Національному Інституті юстиції та складання іспиту в Раді по медіації. Всі атестовані медіатори включаються в Список медіаторів, який затверджується Міністерством юстиції Молдови та публікується на сайті Міністерства юстиції.

Конфліктуючі Сторони мають право вільно вибрати собі медіатора з числа осіб, яких вони вважають здатними здійснювати медіацію, навіть якщо вони не включені до Списку медіаторів. У разі якщо в якості медіатора вибирається адвокат, він не має права згодом надавати допомогу або представляти інтереси будь-якої зі сторін процесу медіації у зв'язку з тим же конфліктом.

Рада з медіації є важливою інституцією у процесі медіації Молдови, адже вона, окрім атестації медіаторів, має і інші функції:

1) розробляє проекти стандартів і рамкових програм початкової і безперервної підготовки медіаторів (Рішенням № 3 від 07.06.2013 р затверджено «Стандарти та рамкові програми початкової підготовки медіаторів»);

2) контролює порядок організації і проведення курсів з медіації, а також порядок дотримання стандартів початкової і безперервної підготовки медіаторів;

3) складає і оновлює Список медіаторів;

4) розглядає звернення, пов'язані з діяльністю медіаторів;

5) приймає рішення про дисциплінарну відповідальність медіаторів;

6) розробляє і затверджує норми професійної етики;

7) здійснює інші повноваження, передбачені законом і Положенням про Раду з медіації Медіативних угоду (за законом «угоду про примирення»).

Сторони несуть відповідальність за результати медіації і зміст підписаної угоди про примирення. Угода про примирення не повинна містити положень, які ведуть до порушення закону, громадського порядку або норм моралі.

У законодавстві Республіки визначено організаційно-правові форми, в якій можуть вести діяльність атестовані медіатори:

1) через індивідуальне бюро медіатора;

2) або об'єднане бюро медіаторів.

Діяльність медіатора не є підприємницькою діяльністю і не може бути прирівняна до такої.

Сторонами медіації у кримінальних справах є жертва злочину і особа, яка вчинила злочин. У медіації по кримінальних справах може брати участь тільки атестований медіатор, включений до Списку медіаторів. Особою, яка вчинила злочин, вважається фізична або юридична особа, яка є підозрюваним, обвинуваченим, підсудним чи засудженим за вчинення злочину.

Якщо під час проведення медіації у кримінальних справах одна зі сторін є неповнолітньою особою, участь педагога або психолога обов'язкова. Процес медіації у кримінальних справах регламентується Законом про медіацію, Кримінальним кодексом, Кримінально-процесуальним кодексом, Виконавчим кодексом і іншими нормативними актами Республіки Молдова.

Не можуть виступати в якості медіатора у кримінальних справах офіцер з кримінального переслідування, прокурор, суддя, адвокат однієї зі сторін, а також особа, не сумісна з здійсненням функцій медіатора на підставі деяких спеціальних законів.

У разі здійснення медіації у кримінальних справах, в яких примирення сторін веде до усунення кримінальної відповідальності, сторони мають право скористатися послугами медіатора, сплаченого державою, на умовах, встановлених Урядом (Постанова Уряду Республіки Молдова «Про затвердження Умов оплати послуг з медіації в кримінальних справах за рахунок держави», 2009)

Науковий аналіз запровадження та розвитку медіації у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх у Республіці Молдова дає право зробити висновок, що він є близький до впровадження медіації в Україні. Практика застосування медіації у Республіці Молдова показує ефективність та вигідність медіації.

Висновки. З урахуванням аналізу зарубіжного досвіду зробимо висновок, що основною проблемою її запровадження в Україні є відсутність комплексного нормативно-правового акта, який би регулював проблему застосування медіації, а саме Закону України «Про медіацію». При цьому, погоджуючись з В. Поліщук, наявність одного лише закону не може врегулювати весь процес медіації. Для цього, зауважує вчена, необхідним є прийняття низки нормативно-правових актів, які будуть визначати порядок здачі іспитів для отримання статусу медіаторів, порядок організації процедури медіації, процес оформлення документів у процедурі медіації, спосіб ведення реєстру медіаторів у країні (Поліщук, 2020).

З огляду на вищезазначене підсумуємо: медіація все частіше впроваджується у багатьох пострадянських країнах, адже одним із критеріїв гуманізму та цивілізованості держави є рівень забезпечення прав дитини. Відновне правосуддя у кримінальному процесі за участі неповнолітніх є важливим та ефективним у вирішенні конфліктів та забезпеченні найкращих інтересів дитини. У законодавстві Республік Казахстан, Білорусь, Молдова та Грузія представлена добровільна модель медіації.

В основі відновлювального підходу щодо неповнолітніх повинні знаходитись моделі міжвідомчої взаємодії. Необхідно розвивати інноваційні форми профілактики злочинності неповнолітніх, що матиме спрямування на зменшення обсягів останньої шляхом впровадження інституту медіації, поступово формуючи культуру етичного і грамотного вирішення кримінально-правових спорів. На наше переконання, передусім, доцільно розпочати з формування мережі навчальних центрів з підготовки спеціалістів-медіаторів. Основою створення таких центрів могли б стати вищі навчальні заклади юридичного, психологічного, педагогічного спрямування, оскільки саме підготовка перерахованих напрямів є базовою (вихідною) умовою ефективної роботи медіатора під час роботи з неповнолітніми, які перебувають у стані кримінально-правового конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Арутюнян А.А. Медиация в уголовном процессе : автореф. дисс.... канд. юрид. наук. Москва, 2012. 24 с.
2. Архипкина А.С. Проблемы внедрения медиации в России на современном этапе. *Глаголь Правосудия*, 2014. № 1. С. 86.
3. Архипова К.С. Институт медиации в России. 2015. URL : file:///C:/Users/asus%20720/Downloads/%D0%86%D0%BD%D1%81%97.pdf.
4. Волкова К.И., Ховратова С.Н. Медиация в Беларуси: правовое регулирование, опыт применения, перспективы. 2015. URL : http://www.institutemvd.by/components/com_chronoforms5/chronoforms/uploads/20160418160050_Volkova_Hovratova.pdf.
5. Головки Л.В. Медиация как метод восстановительного правосудия в уголовном судопроизводстве. *Уголовный процесс*. 2009. № 10. С. 25–27.
6. Закон Республики Беларусь «О медиации» № 58-З: по состоянию на 12 мая 2021 года. URL : <https://etalonline.by/document/?regnum=h11300058>.
7. Закон Республики Казахстан от 28 января 2011 года № 401-IV «О медиации». URL : http://www.zqai.kz/sites/default/files/sbornik_cpm_3_kvartal_2019.pdf.
8. Закон Республики Молдова № 137 от 03.07.2015 «О медиации». Опубликовано : 21.08.2015 в Monitorul Oficial Nr. 224-233 статья № 445. URL : file:///C:/Users/asus%20720/Downloads/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf.
9. Конвенція ООН про права дитини №50/155 від 20 листопада 1989 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
10. Кучинська О.П. Правові питання імплементації загальновізнаних міжнародних стандартів у галузі прав людини у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 1. С. 57–61.
11. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила») : от 29.11.1985 г. / Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211.
12. Поліщук В. Досвід країн співдружності незалежних держав у питаннях правового регулювання медіації в господарських спорах. 2020. URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/dosvid-krayin-spivdruzhnosti-nezaleznyh-derzhav-urputyannyah-pravovogo-regulyuvannya-mediatsiyi-v-gospodarskyh-sporah/>.
13. Раева М.С. Каирова Н.И. Медиация в Республике Казахстан: проблемы и перспективы развития. *Вестник Казахско-русского Международного университета*. 2017, декабрь. URL : file:///C:/Users/asus%20720/Downloads/2017++%B8%D1%8F.pdf.
14. Розвиток медіації потребує прийняття профільного законодавства. URL : <https://radako.com.ua/news/rozvitok-mediatsiyi-potrebuie-priynuyattya-profilnogo-zakonodavstva>.
15. Романовская С. За медиацией – будущее! *BR – «Безупречный обзор»*. 2014. № 12. С. 58.
16. Сборник аналитических справок по результатам анализа эффективности законодательства (3-квартал 2019 года). – НурСултан: РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан», 2019. 300 с.
17. Федеральный закон России от 27.07.2010 № 193-ФЗ (ред. от 23.07.2013) «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)». *СЗРФ*. 2010. № 31. Ст. 4162.

References:

1. Arutiunian A.A. (2012). Mediatciia v ugovolnom protcesse : avtoref. diss.... kand. iurid. nauk. M. 24 p. [In Russian].
2. Arkhipkina A.S. (2014). Problemy vnedreniia mediatcii v Rossii na sovremennom etape [Problems of introducing mediation in Russia at the present stage]. *Glagol Pravosudii*, 2014. № 1. S. 86. [In Russian].
3. Arkhipova K.S. (2015). Institut mediatcii v Rossii [Institute of Mediation in Russia]. URL: file:///C:/Users/asus%20720/Downloads/%D0%86%D0%BD%D1%81%97.pdf. [In Russian].
4. Volkova K.I., Khovratova S.N. (2015). Mediatciia v Belarusi: pravovoe regulirovanie, opyt primeneniia, perspektivy. URL: http://www.institutemvd.by/components/com_chronoforms5/chronoforms/uploads/20160418160050_Volkova_Hovratova.pdf. [In Russian].
5. Golovko L.V. (2009). Mediatciia kak metod vosstanovitel'nogo pravosudii v ugovolnom sudoproizvodstve [Mediation as a method of restorative justice in criminal proceedings]. *Ugolovnyi protsess*. № 10. pp. 25–27. [In Russian].
6. Zakon Respubliki Belarus «O mediatcii» [Law of the Republic of Belarus «On Mediation»] № 58-Z: po sostoianiiu na 12 maia 2021 goda. URL: <https://etalonline.by/document/?regnum=h11300058> [In Russian].
7. Zakon Respubliki Kazakhstan «O mediatcii» [Law of the Republic of Kazakhstan «On Mediation»] ot 28 ianvaria 2011 goda № 401-IV. URL: http://www.zqai.kz/sites/default/files/sbornik_cpm_3_kvartal_2019.pdf. [In Russian].
8. Zakon Respubliki Moldova «O mediatcii» [Law of the Republic of Moldova «On Mediation»]. Opublikovan : № 137 ot 03.07.2015 v Monitorul Oficial Nr. 224-233 statia № 445. URL: file:///C:/Users/asus%20720/Downloads/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf. [In Russian].
9. Konventsiia OON pro prava dytyny [UN Convention on the Rights of the Child] №50/155 vid 20 lystopada 1989 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. [in Ukraine].
10. Kuchynska O.P. (2014). Pravovi pytannia implementatsii zahalnovyznanykh mizhnarodnykh standartiv u haluzi prav liudyny u vitchyzniane kryminalne protsesualne zakonodavstvo [Legal issues of implementation of generally accepted international human rights standards in domestic criminal procedure legislation]. *Chasopys tsyvilnoho i kryminalnoho sudochynstva*. № 1. pp. 57–61. [in Ukraine].

11. Minimalnye standartnye pravila Organizatsii Obedinennykh Natsii, kasaiushchiesia otpravleniia pravosudiia v otnoshenii nesovershennoletnikh («Pekinskie pravila») [United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules)]: ot 29.11.1985 g. // Zakonodavstvo Ukraïni. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211. [In Russian].
12. Polishchuk V. (2020). Dosvid krain spivdruzhnosti nezaleznykh derzhav u pytanniakh pravovoho rehulivannia mediatsii v hospodarskykh sporakh [The experience of the Commonwealth of Independent States in matters of legal regulation of mediation in commercial disputes]. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/dosvid-krayin-spivdruzhnosti-nezaleznyh-derzhav-u-pytanniyah-pravovogo-regulyuvannya-mediatsiyi-v-gospodarskyh-sporah/>. [in Ukraine].
13. Raeva M.S. Kairova N.I. (2017). Mediatciiia v Respublike Kazakhstan: problemy i perspektivy razvitiia [Mediation in the Republic of Kazakhstan: problems and development prospects]. *Vestnik Kazakhsko-russkogo Mezhdunarodnogo universiteta*. URL: <file:///C:/Users/asus%20720/Downloads/2017++%B8%D1%8F.pdf>. [In Russian].
14. Rozvytok mediatsii potrebuie pryiniattia profilnogo zakonodavstva [The development of mediation requires the adoption of relevant legislation]. URL: <https://radako.com.ua/news/rozvytok-mediatsiyi-potrebuie-priynyattya-profilnogo-zakonodavstva>. [in Ukraine].
15. Romanovskaia S. (2014). Za mediatciei – budushchee! [Mediation is the future!]. *BR – «Bezuprechnyi obzor»*. № 12. p. 58. [In Russian].
16. Sbornik analiticheskikh spravok po rezul'tatam analiza effektivnosti zakonodatelstva [Collection of analytical reports on the results of the analysis of the effectiveness of legislation]: (3-kvartal 2019 goda). – NurSultan: RGP na PKhV «Institut zakonodatelstva i pravovoi informatsii Respubliki Kazakhstan», 2019. 300 p. [In Russian].
17. Federalnyi zakon Rossii «Ob alternativnoi protsedure uregulirovaniia sporov s uchastiem posrednika (protcedure mediatcii)» [Federal Law of Russia «On an alternative procedure for resolving disputes with the participation of a mediator (mediation procedure)»]. ot 27.07.2010 № 193-FZ (red. ot 23.07.2013). SZRF. 2010. № 31. St. 4162. [In Russian].